

Kalevalan kielen kosketuksia

- Nuku nuku nurmilintu, väsy väsy västäräkki, hyräilen äitini laulamaa tuutulaulua. Hyräilyni saa aikaan assosiaation: Äiti nukuttaa pikku siskoa.

Tällä samalla tuutulaululla hän oli saanut minutkin nukkumaan. Näin hän kylvi sielujemme sopukkaan – vai pitäisikö sanoa, nykytermejä käyttäen: tallensi aivojemme tietokoneelle - jo vauvana kalevalaisen runolaulun.

Olen syntynyt ja viettänyt lapsuuteni ”Kalevalan portilla”, Sortavalan maalaiskunnassa. Juurruin siellä kalevalaisen kulttuurin ravitsemaan henkiseen maaperään.

Äitini, joka oli syntynyt Kiihtelysvaarassa ja valmistunut karjalan kansan kasvattajaksi Sortavalan seminaarissa, viljeli puheessaan runsaasti Kalevalan kieltä. Sen avulla moni asia painui mieleeni lähtemättömästi. Jos isä viipyi matkoillaan odotettua kauemmin, hän lohduttautui: ”Tulee mies merentakainen, vaan ei turpehenalainen”. Iltaruskoa ihaillessaan hän totesi: ”Sateheksi syksyn rusko, talven jatkoksi keväinen”. Vielä nyt vanhanakin, luodessani silmukoita sukanneuletta varten, muistuu mieleeni lapsena saatu äidin neuvo: ”Kyllä sukka suuta suapi, liinasukka liiatenki”.

Hyvin pitkään pidin elämäni suurimpana onnettomuutena sitä, etten saanut käydä oppikoulua. Enää en ole siitä ihan varma. Missä hyvänsä tulee puhe Kalevalasta, ennen pitkää joku tokaisee: ”Minä tympeydyin Kalevalaan jo keskikoulussa”.

Miten se on mahdollista? Opetuksen tarkoituksenahan on harrastuksen herättäminen, ei sen tappaminen. Oliko vika opetusmenetelmässä? Jos murrosikäistä johdatellaan Kalevalan kieleen analysoimalla, missä kohdassa runojalkaa milloinkin on lyhyt tai pitkä tavu, mielenkiinto loptahtaa alkuunsa. Nykynuorisoa lainatakseni: ”Ei vois’ vähemmän kiinnostaa”.

Paikkakuntamme kansakoulunopettajat olivat valmistuneet tehtävänsä karelianismin kyllästävässä Sortavalan seminaarin ilmapiirissä. Omakin, eläkeikää lähestyvä opettajani mainitsi tuon tuostakin puheessaan: ”Tohtori Hainari sanoi...”

Vaikken muistakaan, mitä tohtori Hainari oli sanonut, uskon, että opettajani kasvatti meitä tunnetulta kareliaanilta, Oskar Adolf Hainarilta omaksumiensa ihanteiden viitoittamaan suuntaan.

1930-luvulla ei kansakouluissa ollut hiihtolomia, mutta Kalevalan päivän tienoilla oli pari hiihtopäivää. Silloin tehtiin hiihtoretkeä jollekin naapurikoululle. Tai sitten saimme omalle koulullemme vieraaksi tällaisen retkikunnan.

”Kamanat kohottukohot lakin päästä laskematta...” toivotimme vieraat tervetulleiksi. Kun vieraita oli kestitty, pidettiin Kalevala-juhla. Ohjelmaa suorittivat sekä vieraat että talonväki. Laulettiin kansanlauluja ja Kalevala-aiheisia lauluja, jälkimmäisiä myös uudemmilla, esimerkiksi Oskar Merikannon sävelmillä. Esitettiin katkelmia Kalevalan ja Kantelettaren runoista sekä kyseltiin

vanhoja arvoituksia. Muistan vieläkin, miten huolella opettaja Martta Sihvonen artikuloi lausueksaan: "Lilleri lalleri laudalla makasi, lilleri lalleri laudalta putosi, lilleri lalleri särkyi, ei ole sitä, joka lillerin lallerin parantaa". Tänäkin päivänä, hyräillessäni "Muista, muista, suur' on Väinö", "Hongikossa vienö ääni kaikuu", "Tuima on tuuli ja pimeä on taivo", "Tuuditan tulisoroista", palaan hengessäni pieneksi kansakoululaiseksi Melloisten kansakouluun.

Näin syvälle syöpyi Kalevalan kieli mielihyvän sävyttämässä ilmapiirissä.

Kun sitten talvisodan päätyttyä oli pakattava 12-henkisen perheen omaisuus yhteen evakkorekeen, siihen oli otettava vain kaikkein tärkeintä. Kirjahyllystä kin mahtui mukaan vain Raamattu, jokunen hartauskirja ja - Kalevala. Nuo kirjat kulkeutuivat myös takaisin Karjalaan, kun saimme palata sinne jatkosodan aikana.

Murrosikäisenä olin lukemiseen nähden kaikkiruokainen. Mutta kun ei ollut mitä lukea. Joku sanoma- ja aikakauslehti ja muutama pehmeäkantinen 'kympin rompsu', jotka kiersivät kylän nuorison keskuudessa, siinä kaikki. Poissa ollessamme uudet asukkaat olivat hävittäneet kaiken suomenkielisen kirjallisuuden.

Yhtenä sotakesänä otin iltalukemisekseni Kalevalan. Äiti kävi hoputtamassa: "Kirjat pois, että jaksatte nousta aamulypsylle!" Sujautin kirjan tyynyn alle, mutta otin sen kohta taas esille. Pidin erikoisesti Kullervo-runoista. Uhmakkaana murrosikäisenä minun oli helpompi samastua häneen kuin Aino-neitoon tai Kyllikkiin.

En ole seurannut, millä menetelmällä Kalevalan kieltä opiskellaan nykyisin entistä keskikoulua vastaavassa yläkoulussa. Kehottaisin kuitenkin jättämään runojalat sikseen ja luettamaan vaikkapa tuota Kullervo-runoa. Helpompi olisi nykyisenkin murrosikäisen samastua häneen kuin 'vaka vanha Väinämöiseen'. Vai pitäisikö käyttää tuota äitini metodia? Olisiko kielletty hedelmä makeampi? Luultavasti ei.

Valmistuin kansakoulunopettajaksi Raahen seminaarista vuonna 1951. Ainoa naisseminaari muuten, mihin pääsi vielä kansakoulupohjalta.

Kirjallisuudenhistoria aloitettiin kansanrunoudesta. Tuossa iässä runojalatkin luontuivat jo opiskeltaviksi. Ja mikäs oli opiskellessa, kun materiaali oli ennestään tuttua. Eikä vain tuttua, vaan sisäistettyä.

Entä miten minä sitten, opettajana ollessani, ujutin oppilaisiini mieltymyksen Kalevalaan? Minun metodinani oli "salakuljetus". Tässä pari esimerkkiä:

Kalevalan 41. runo kertoo Väinämöisen soitosta. "Ei ollut sitä metsässä jalan neljän juoksevata, koivin koikkelehtivata, ku ei tullut kuulemahan, iloa imehtimähän".

Lapsethan pitävät eläimistä. Jokainen sai piirtää kartongille jonkun eläimen kuvan. Kuva leikattiin irti ja kiinnitettiin kepin päähän.

Voi sitä innostusta, millä runoa harjoiteltiin! Kyllä siinä "hirvet hyppi kankahilla" ja "ilvekset piti iloa", nimittäin ne keppinuket. Tavoitteena oli, että runo osattaisiin esittää ulkoa Kalevalan päivän aattona koulumme päivänavauksessa. Niin kuin sitten osattiinkin. Esitystä tehostivat vielä taululle piirtämäni kuva Väinämöisestä kanteleineen ja nauhalta kuuluva kanteleensoitto.

En kysynyt, kokivatko kuulijat elämyksen, mutta se ekstaattinen tunnetila, missä oppilaani olivat esityksen jä lkeen, oli jotain ainutlaatuista. En hennonut rikkoo tuota tunnelmaa. Matematiikan tunti jäi pitämättä siltä päivältä.

Toinen, johon sopi hyvin tämä keppinukkeidea, oli Kantelettaren runo Lintujen käräjät.

Eläkkeelle jäädessäni minulta kysyttiin, mitä aion ruveta harrastamaan. Sanoin, että katson vähän aikaa. Eräs ystäväni pyysi minua mukaan Kalevalaisten Naisten toimintaan. Se onkin ollut henkireikäni kohta kaksikymmentä vuotta. Siellä tapaan ihania, eri-ikäisiä ihmisiä. Siellä saan käyttää kaikkia niitä lahjoja, joita minulle on suotu, onpa se sitten runojen rustaamista, sävelten sovittamista, laulamista, lausumista tai rooliasujen valmistamista.

Yhdistyksemme puitteissa olemme järjestäneet myös runoseminaareja. Eräässä seminaarissa oli kotitehtävänä rukous tai loitsu. Kirjoitin kymmenensäkeisen loitsun. Käytin sen äskettäin trokeemankelissa. Tulos: virheitä 0 (nolla), murtosäkeitä 70 %. Tässäpä nyt mietin: Onko tämä äidiltä saatua perintöä vai voiko sokea kana löytää näinkin arvokkaita jyvää?

Kuulin äskettäin arvovaltaiselta taholta väitteen, että suomalaiset ovat hukanneet kalevalaisen kielikorvansa. Kukaan ei pysty enää luomaan runoutta kalevalamitalla.

Toden totta. Karmeata kuultavaahan se onkin, jos runoalat ontuvat. Onhan näitä Kalevalassakin, kuten "Mielikki metsän emäntä" tai "Iski virkkua vitsalla". Alkukielessä ts -yhtymän tilalla onkin pehmeä z-äänne.

Mietitäänpä, mikä oli tilanne 1800-luvulla. Kuinka moni silloin hallitsi kalevalaisen runomitan? Jos luemme runonkerääjien alkuperäisiä tallenteita, huomaamme, että moni säe ontuu tai on jäänyt vaillinaiseksi. Ellei Elias Lönnrotilla olisi ollut niin hyvää kielikorvaa, kansalliseepoksemme olisi jäänyt syntymättä.

Eikä Lönnrotkaan saanut kielikorvaansa valmiina syntyessään. Se kehittyi vähitellen. Sen huomatakseen tarvitsee vain vertailla toisiinsa vanhan ja uuden Kalevalan kieltä. Siinäkin välissä on tapahtunut kehitystä.

Meillä suomalaisilla on monenlaisia ennakkoluuloja. Yksi niistä on juuri tämä: Ei sitä kalevalankieltä enää kukaan osaa.

Ei osaa, jos ei opettele. Eivät sitä kaikki opi sittenkään, niin kuin eivät oppineet muinoinkaan. Tarvitaan luonnonlahja, taipumus, niin kuin mihin tahansa taitoon tai taiteeseen. Eino Leino hallitsi useampia runomittoja, myös nelipolvisen trokeen.

Paitsi koululaitos, myös kirkko teki kaikkensa vieroittaakseen suomen kansan kalevalaisesta

kulttuurista. Ikään kuin latinankielinen messu tai Saksasta lainattu virsi olisivat Jumalalle otollisempia kuin suomalainen kansansävelmä. Sen jälkeen on toki ilmaantunut virsisävelmistöömme myös suomalaisia kansansävelmiä.

Kansanlaulukirkko on uusi tulokas ja näyttää päässeen kansan suosioon. Inkerinsuomalainen pappi Arvo Survo laati Korpimessun. Me Kalevalaiset naiset olemme sovittaneet sen pohjalta sävelhartauden ja juhlistaneet sillä myös jumalanpalveluksia. Nähtävästi ihmiset ovat pitäneet siitä, koska joihinkin kirkkoihin meidät on pyydetty useampaan kertaan.

Kukapa tietää, vaikka nämä mainitsemani esimerkit olisivat raivaamassa tietä jollekin suuremmalle.

Kalevalakieli opitaan – jos opitaan – parhaiten varhaislapsuudessa. ”Minun lasna lattialla päässä polven pyöriessä maitopartana pahaisna, piimäsuuna pikkaraisna”. Kirsti Mäkisen erinomaisesti toimittamaa Lasten Kalevalaa luetaankin monissa päiväkodeissa ja esikouluissa. Kielipesät ovat tätä päivää. Miten olisi kalevalakielipesä?

Suomen kieli on niitä harvoja kieliä, mikä taipuu nelipolviseen trokeeseen. Pitääkö jonkun ulkopuolisen gurun tulla osoittamaan meille, miten ihanan lapsen olemme heittäneet menemään pesuveden mukana?